

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta

20.9.2004

Sosiaali- ja terveysministeriö

PL 33
00023 Valtioneuvosto

Asia Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto koskien naisiin kohdistuvan väkivallan ja HIV/AIDS suhdetta

Hyväksytty tasa-arvoasiain neuvottelukunnan kokouksessa 15.9.2004.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnalta on pyydetty lausuntoa koskien naisiin kohdistuvan väkivallan ja HIV/AIDS suhdetta Suomessa. Lausuntopyyntö perustuu YK:n naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkivan erityisraportin Yakin Ertürkin kirjeeseen, jossa viitataan Ihmisoikeustoimikunnan hyväksymään päätöslauselmaan 2003/45 ja pyydetään tietoa ja aineistoa Ertürkin tulevaa raporttia varten. Erityisesti lausunnossa pyydettiin kiinnittämään huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan ja HIV/AIDS suhdetta koskevaan tutkimukseen, lainsäädäntöön, tilastoihin sekä kansallisiin, alueellisiin ja kansainvälisiin aloitteisiin ongelmien ratkaisemiseksi.

Aihetta koskeva tutkimus

1998 julkaistu Usko, Toivo, Hakkaus –tutkimus käsittelee laajalti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tämä on laajin Suomessa tehty tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tutkimukseen vastasi noin 5000 18-74 -vuotiasta naista. Usko, Toivo, Hakkaus ei kuitenkaan käsittele seksuaalista väkivaltaa kovinkaan laajasti. Tutkimuksen mukaan 40 % naisista on joutunut miehen tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai uhkailun kohteeksi joskus elämässään 15 vuotta täytettyään. 52 % naisista on joutunut sukupuolisen ahdistelun tai häirinnän kohteeksi joskus elämässään 15 vuotta täytettyään, 20 % viimeisen vuoden aikana. 16 % naisista on joutunut seksuaalisen väkivallan tai seksuaalisesti uhkaavan käyttäytymisen kohteeksi alle 15-vuotiaana. 44 % naisista on huolestunut tuntemattoman raiskaajan kohteeksi joutumisesta.

Tutkimuksen yhteydessä havaittiin, että parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset kertovat yllättävän harvoin seksuaalisen väkivallan kokemuksistaan verrattuna ulkomaisiin tutkimuksiin. Tämä viestittää osaltaan siitä, että seksuaalisesta väkivallasta on edel-

leen erittäin vaikea puhua suomalaisessa yhteiskunnassa. Raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin vuonna 1994.

Suomessa on myös tutkittu tyttöjen kokemaa häirintää ja raiskauksia. Tyttö tutkimuksissa on ilmennyt muun muassa, että oikeus on katsonut uhrin oman käyttäytymisen lieventäväksi asianhaaraksi antaessaan tuomiota raiskaustapauksessa. Olisikin syytä kiinnittää huomiota poliisien, lääkärin ja sairaanhoitajien koulutukseen, jotta raiskauksen uhria ei syyllistettäisi tämän hakiessa apua. Kuntien terveydenhuollon peruspalvelut ovat korkealaatuisia, mutta erityispalvelut, joita esimerkiksi seksuaalisen väkivallan uhri tarvitsisi ovat kehittämättömiä ja riittämättömiä.

Joukko suomalaisia kansalaisjärjestöjä ovat julkaisseet 2004 Friidun, oppikirjan tyttöjen ja naisten ihmisoikeuksista Suomessa ja maailmalla. Kirja on suunnattu peruskoulun ylempien luokkien ja lukion opettajille, kansalaisjärjestöjen käyttöön sekä jokaiselle naisten oikeuksista kiinnostuneelle. Friidu käsittelee hyvin laaja-alaisesti tyttöjä, naisia ja ihmisoikeuksia unohtamatta seksuaalista väkivaltaa, sukupuolista häirintää ja ahdistelua, naiskauppaa ja prostituutiota tai seksuaaliterveyttä.

HIV/AIDS Suomessa

Suomessa ei voida pakkokeinoin saada HIV-tartunnan saaneen henkilön kumppanin tietoja. Tietojen luovuttaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Kansanterveyslaitoksen HIV-tutkija Mika Salminen kertoo suurimman osan tartunnan saaneista olevan yhteistyöhaluisia ja antavan lääkärille tai sairaanhoitajalle luvan ottaa yhteyttä kumppaniin tai he lupaavat kertoa asian itse kumppanilleen. Poikkeuksellisesti pakkokeinoja voidaan käyttää, mikäli henkilö on tartuttanut toiseen HIV:n ja tartuttaja on ollut tietoinen tartunnastaan. Tällaiseen tapaukseen sovelletaan rikoslakia.

Viimeisen viiden vuoden aikana Suomessa HIV-tartunnan saaneita naisia on vuosittain havaittu 32-51. Naisten osuus HIV-tartunnoista on kohonnut vähitellen aina vuoteen 1998 saakka, jolloin tartunnan saaneista jopa 39 % oli naisia. Vuonna 2003 HIV-infektion saaneista 30% oli naisia.

On mahdotonta arvioida mikä osuus HIV-tartunnoista jää Suomessa havaitsematta, mutta esimerkiksi raskaana oleville naisille tehtävissä HIV-seulonnoissa ei juurikaan löydy aiemmin havaitsemattomia tartuntoja.

Ilmaiseksi HIV-testejä ilman lähetettä tekevät Suomessa terveyskeskukset, sukupuolitautilin poliklinikat, opiskelijaterveydenhuolto, AIDS-tukikeskus, SPR:n pluspiisteet. Lisäksi yksityiset lääkäriasemat tekevät maksullisia HIV-testejä. Tarvittaessa HIV-tartunnan saaneet ja heidän läheisensä voivat myös käyttää AIDS-tukikeskuksen terapiapalveluja

Sukupuoli

SPR:n HIV/AIDS-työntekijä toteaa sukupuolen vaikuttavan HIV/AIDS-positiivisten kokemaan leimautumiseen. Ne harvat, jotka Suomessa ovat julkisesti myöntäneet sairastavansa HIV/AIDSia ovat olleet miehiä. SPR:n HIV/AIDS-työntekijä kokee, että naiseus, äiteys ja yhteys perheeseen tekevät HIV-tartunnasta naisille vaikeam-

man asian. Positiiviset ry:n työntekijä on samoilla linjoilla SPR:n HIV/AIDS-työntekijän kanssa. Positiiviset ry:n työntekijän oman näkemyksen mukaan naiset kokevat yleensä HIV-positiivisen leiman herkemmin kuin miehet. Hän mainitsee, etteivät naiset uskalla kertoa HIV-positiivisuudestaan välttämättä lähimmille ystävilleenkään perheen suojelun vuoksi. Toisaalta HIV-positiiviset miehet leimataan helpommin seksuaaliseen vähemmistöön kuuluviksi.

SPR:llä oli vuosina 1993-1998 EU-projekti HIV-tartunnan saaneille naisille. Projektia jatkettiin epävirallisesti satunnaisilla kokoontumisilla vuoteen 2004 saakka. AIDS-tukikeskuksella on ainakin Turussa äiti lapsi –ryhmiä ja Positiiviset ry on järjestänyt muun muassa 2004 pääsiäisenä HIV ja perhe –tilaisuuden.

Suomen HIV/AIDS–tukijärjestöt pyrkivät yhteistyöhön päällekkäisen työn välttämiseksi. Esimerkiksi SPR, Positiiviset ry ja AIDS-tukikeskus ovat sijoittaneet tukipalvelut Positiiviset ry:hyn ja AIDS-tukikeskukseen SPR:n keskittyessä muunlaiseen HIV/AIDS-työhön.

Prostituutio

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta haluaa korostaa, että lausuntopyynnössä mainittu käsite ”forced prostitution” eli pakkoprostituutio ei ole terminä hyväksyttävä. Prostituutio, mukaan lukien siihen kiinteästi liittyvänä parituksen, järjestäytyneen rikollisuuden ja ihmiskaupan, on kaikkine muotoineen vahingollista ja tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa tämän olevan niin Suomen hallituksen kuin Yhdistyneiden Kansakuntienkin virallinen kanta Palermon sopimuksen myötä.

Pro-tukipiste prostituoiduille tekemistä HIV-testeistä löytyy satunnaisia HIV-positiivisia tuloksia. Osa tartunnan saaneista prostituoiduista lopettaa seksibisneksen, mutta osa jatkaa prostituoituna toimimista HIV:stä huolimatta. Tieto prostituoidun HIV-positiivisuudesta alentaa tämän prostituoitujen hierarkiassa. HIV-infektio on tehokas keino leimata toinen prostituoitu kilpailtaessa samoista seksiä ostavista asiakkaista. Myös täysin perättömiä väitteitä HIV-positiivisuudesta prostituoidun mustamaalaamiseksi saatetaan laittaa liikkeelle. Pro-tukipisteestä kerrotaan seksin ostajien olevan usein haluttomia käyttämään kondomia ja prostituoiduille tarjotaankin tuplahintaa, mikäli kondomia ei tarvitse käyttää.

Huumeriippuvaisilla prostituoiduilla on moninkertainen riski saada HIV-tartunta, joko suonensisäisten huumeiden tai suojaamattoman seksin välityksellä. Varsinkin vieroitusoireista kärsivän, huumeriippuvaisen prostituoidun ylipuhuminen suojaamattomaan seksiin voi tämän heikolla hetkellä olla seksin ostajalle hyvinkin helppoa. Suomessa on arvioitu huumeiden käyttäjistä kolmasosan olevan naisia.

Seksiturismi Viroon ja Venäjälle, sekä kaukaisempiin maihin kuten Thaimaahan on vakavasti otettava huomioon puhuttaessa prostituutiosta ja HIV/AIDSista. Lausuntoa varten tehdyssä taustaselvityksessä nousi useasti esille seksiturismi HIV/AIDSin tehokkaana leviämismuotona. Esimerkiksi Suomen Punaisen Ristin HIV/AIDS–työntekijä mainitsi tyypillisen SPR:n AIDS-neuvontapuhelimeen soitetun puhelun koskevan ulkomaanmatkalla ostetun seksin kautta saatua tai epäiltyä HIV-tartuntaa.

Vaikka HIV/AIDS-tilanne on hälyttävä Suomen lähialueilla, oli kuitenkin vuonna 2003 Thaimaasta miesten saamia HIV-tartuntoja yhteensä niin paljon kuin miesten saamia tartuntoja Virosta ja Venäjältä, toteaa Merja Saarinen Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen HIV/AIDS-asiiantuntijatyöryhmästä.

Raiskaus

Raiskauskriisikeskus Tukiniaisesta kerrotaan, että raiskauksen uhreiksi joutuneiden naisten HIV/AIDS-pelko on varsin yleinen. Tartunnan pelko on vielä voimakkaampi, mikäli uhri on tiennyt raiskaajan olevan HIV-positiivinen. Raiskattu ei kuitenkaan aina saa tartuntaa vaikka raiskaaja olisikin HIV-positiivinen. Raiskauskriisikeskuksella on tiedossa muutamia tapauksia, joissa raiskattu on saanut HIV-tartunnan. Tukiniaisessa on varauduttu tällaisiin tapauksiin ja HIV-raiskauksen uhrille pyritään räätälöimään tapauskohtaisesti paras mahdollinen apu. Myös Positiiviset ry:n työntekijä kertoi hänen tietoonsa tulleen muutamia HIV-raiskauksia.

Naisiin kohdistuva väkivalta ja erityisesti raiskaukset eivät näy HIV-tilastoinnissa. Tästä epäkohdasta ovat muun muassa SPR:n ja Rikosuhripäivystyksen työntekijät keskustelleet.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ihmettelee miksi lausuntopyyntöä ei lähetetty HIV/AIDS-järjestöille tai esimerkiksi STM:n HIV/AIDS-asiiantuntijatyöryhmälle? Suomessa on tietämystä sekä naisiin kohdistuvasta väkivallasta että HIV/AIDS:sta, mutta näiden yhteensovittaminen tuntui ongelmalliselta. Selvästikään HIV/AIDSin parissa toimivat eri tahot eivät ole joutuneet aktiivisesti hahmottamaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja HIV/AIDSin suhdetta.

Tilastot

Kansanterveyslaitoksen epidemiologian osasto julkaisee tilastoja HIV-tartunnoista Suomessa. Uusin päivitys tehtiä 24.6.2004. Tilastoista ilmenee vuodesta 1980 lähtien seuraavat seikat: tartuntojen määrä, tartunnan saaneen sukupuoli, ulkomaalaisuus. Tartuntatapa on jaoteltu pienempiin sektoreihin: homoseksiksi, heteroseksiksi, verituotteet, suonensisäiset huumeet, äidistä lapseen, ei tietoa. Lisäksi tartunnan saaneen ikä tartunnan toteamisvuonna esitetään omana tilastonaan edellä mainittujen alajaotteluiden kanssa. Tilastoista ilmenee myös HIV-infektion saaneen henkilön asuinlääni tartunnan toteamishetkellä joko vuoden 1997 läänirajoin tai pienempää 22:n alueen jakoa noudattavana esityksenä.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja HIV/AIDS suhdetta ei tilastoida, eikä sitä koskien esitetä kysymyksiä hoitoa tai muuta apua hakevalta HIV-positiiviselta naiselta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta haluaa korostaa, että naisiin kohdistuva väkivalta tulisi myös HIV/AIDS -tutkimuksissa ja tilastoissa tehdä näkyväksi.

Haastattelut: SPR, Eija Ikonen
Pro-tukipiste, Sirpa Jääski-Rämö
Kansanterveyslaitos, Mika Salminen
Positiiviset ry, Sari Pyrhönen
AIDS-tukikeskus, Seija Välimäki
STM, Merja Saarinen
Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Puheenjohtaja

Sirkka-Liisa Anttila

Pääsihteeri

Hannele Varsa